

STRATEGIE OSZCZĘDNOŚCIOWE GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE*

Paulina Anioła, Zbigniew Gołaś

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. W artykule przedstawiono wyniki klasyfikacji typów strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych. Klasyfikację przeprowadzono z wykorzystaniem metody analizy skupień na podstawie *portfolio* oszczędnościowego gospodarstw domowych. Wyodrębniono sześć typów strategii: niskiego ryzyka, konserwatywną, wybitnie bierną, wybitnie konserwatywną, dywersyfikacji, agresywną.

Słowa kluczowe: oszczędności, struktura oszczędności, gospodarstwa domowe, strategie oszczędnościowe

WSTĘP

Oszczędności, w tym również oszczędności gospodarstw domowych, są jednym z podstawowych źródeł wzrostu gospodarczego. Ważne jest zatem badanie nie tylko poziomu i struktury oszczędności gospodarstw domowych oraz ich zmian, lecz także systematyczne analizowanie zachowań finansowych gospodarstw domowych w obszarze zarządzania oszczędnościami.

Ponieważ sektor gospodarstw domowych jest bardzo zróżnicowany, zarówno pod względem cech ekonomicznych, społecznych jak i psychologicznych, dlatego traktowanie go w ujęciu ogólnym wydaje się niewystarczające. Należy bowiem sądzić, że w znacznie większym stopniu zróżnicowanie to będą odzwierciedlać strategie finanso-

*Publikacja przygotowana na podstawie projektu badawczego w ramach konkursu na projekty badawcze NBP, przeznaczone do realizacji w 2012 roku i sfinansowane ze środków Narodowego Banku.

we gospodarstwach domowych, które poprzez ich klasyfikację zobrazują wewnętrzną strukturę badanego zjawiska.

W Szwecji próby wyodrębnienia strategii finansowych gospodarstw domowych podjęto już w 1997 roku [Gunnarsson i Wahlund 1997], definiując tym samym strategię finansowe gospodarstw domowych jako schemat gromadzenia różnych typów aktywów finansowych, w tym długów i kredytów, zaobserwowany w grupie gospodarstw. W Polsce badania w zakresie tak rozumianych strategii prowadzi się stosunkowo rzadko. Klasyfikacją zachowań finansowych gospodarstw domowych zajmował się Fatuła [2010]. Tematykę tę podjął też Smyczek [2001], który dokonał jednak klasyfikacji zachowań finansowych na rynku usług bankowych klientów indywidualnych, a nie gospodarstw domowych.

Celem prezentowanej pracy jest klasyfikacja typów strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych w Polsce na podstawie ich *portfolio* oszczędnościowego, informującego o strukturze oszczędności.

MATERIAŁ BADAWCZY

W pracy wykorzystano dane jednostkowe ponad 12 tysięcy gospodarstw domowych, objętych badaniem Diagnozy Społecznej w 2011 roku. Diagnoza Społeczna jest kompleksowym badaniem warunków i jakości życia Polaków w ich własnej ocenie, przeprowadzonym przez Radę Monitoringu Społecznego cyklicznie od 2000 roku. Od 2003 roku badanie przeprowadzane jest co dwa lata. Obejmuje ono zarówno aspekty ekonomiczne gospodarstw domowych (np. zasobność materialną, sytuację dochodową, sposób gospodarowania dochodem), jak i pozaekonomiczne (np. kształcenie, styl życia, ochronę zdrowia, dobrostan psychiczny, zadowolenie z różnych aspektów życia). Diagnoza Społeczna zawiera również szereg informacji dotyczących szeroko rozumianych aspektów zachowań oszczędnościowych gospodarstw domowych [Diagnoza... 2011].

Diagnoza Społeczna składa się z dwóch kwestionariuszy. Pierwszy dotyczy gospodarstwa domowego jako całości, a na pytania w nim zawarte odpowiada głowa gospodarstwa domowego lub osoba najlepiej zorientowana w jego sprawach. Z kolei drugi kwestionariusz jest indywidualnie wypełniany przez wszystkich członków gospodarstwa domowego, którzy ukończyli 16 lat. Na potrzeby prezentowanego artykułu bazy danych jednostkowych z obu kwestionariuszy zostały połączone. Umożliwiło to zwiększenie możliwości analitycznych, tj. zbadanie związku realizowanych strategii oszczędnościowych z różnymi cechami społeczno-ekonomicznymi gospodarstw oraz ich głów.

METODA BADAWCZA

Zachowania konsumentów, w tym gospodarstw domowych, są bardzo zróżnicowane. Skala tego zróżnicowania kształtuje się pod wpływem czynników ekonomicznych, społecznych i psychicznych, bliższego oraz dalszego otoczenia, w którym funkcjonują. Typologia danej populacji umożliwiła uwidocznienie tych niejednorodności w wielowymiarowej przestrzeni wyznaczonej przez wiele cech jednocześnie. Głównym zada-

niem typologii jest wyodrębnienie typów i opisanie ich w taki sposób, aby wyeksponować charakterystyczne ich cechy [Smyczek 2001].

W celu wyodrębnienia typów strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych zastosowano metody grupowania wielowymiarowego, będące narzędziem statystycznej analizy wielowymiarowej. Celem metod grupowania wielowymiarowego jest podział zbioru obserwacji na jednorodne podzbiory, na podstawie zbioru cech je opisujących [Poczta-Wajda 2010]. W pracy wykorzystano niehierarchiczną metodę analizy skupień (metodę k -średnich), w której *a priori* ustala się liczbę wyodrębnionych skupień. Skupienia są formowane w taki sposób, żeby obiekty umieszczone wewnątrz danego skupienia były jak najbardziej do siebie podobne, natomiast wyodrębnione skupienia możliwie jak najbardziej różniły się od siebie. Metoda k -średnich tworzy k skupień różniących się od siebie w możliwie największym stopniu. Celem tej metody jest więc wyodrębnienie homogenicznych grup, przy minimalizacji zmienności wewnątrz skupień oraz maksymalizacji zmienności pomiędzy poszczególnymi skupieniami [Stanisz 2007].

Metodę analizy skupień zastosowano do badania kompozycji portfela oszczędnościowego gospodarstw domowych, co umożliwiła uzyskanie cennych informacji na temat różnych typów strategii finansowych tych gospodarstw. Podstawowym kryterium klasyfikacji dokonanej z zastosowaniem analizy skupień są więc poszczególne produkty finansowe. Analiza skupień została przeprowadzona na podstawie 10 zmiennych, reprezentujących różne formy oszczędzania, jak:

- 1) lokaty w bankach w złotych,
- 2) lokaty w bankach w walutach,
- 3) fundusze emerytalne,
- 4) fundusze inwestycyjne,
- 5) obligacje,
- 6) papiery wartościowe notowane na giełdzie,
- 7) udziały i akcje prywatnych spółek notowanych na giełdzie,
- 8) nieruchomości,
- 9) inne niż nieruchomości dobra materialne,
- 10) gotówka.

Fakt deklarowania („tak” lub „nie”) przez gospodarstwo domowe wyżej wymienionych form oszczędzania stanowił podstawę identyfikacji i nazewnictwa typów strategii oszczędnościowych. Ponieważ jednak nie jest znana liczba skupień, a zastosowane zmienne (formy oszczędzania) są zmiennymi jakościowymi, za najlepszą metodę grupowania należy uznać metodę k -średnich, zawartą np. w module *Statistica Data Mining*. Ponadto, zastosowanie w tym przypadku V -krotnego sprawdzianu krzyżowego, umożliwia odnalezienie optymalnej liczby skupień, która – według Sagana [2010] – wynosi od trzech do sześciu.

Uzyskane wyniki klasyfikacji stanowiły podstawę do charakterystyki (profilowania) poszczególnych skupień (typów strategii oszczędnościowych gospodarstw). Profilowanie typów zostało przeprowadzone poprzez tabulację krzyżową za pomocą tabel kontyngencji, które pokazują jednoczesny rozkład kilku cech.

WYNIKI BADAŃ

Na podstawie przyjętych kryteriów segmentacji (form oszczędzania) wyodrębniono sześć typów strategii oszczędnościowych (tab. 1, ryc. 1):

- I. Strategia niskiego ryzyka,
- II. Strategia konserwatywna,
- III. Strategia wybitnie bierna,
- IV. Strategia wybitnie konserwatywna,
- V. Strategia dywersyfikacji,
- VI. Strategia agresywna.

Tabela 1. Wyznaczniki strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych
Table 1. Indicators of households' saving strategies

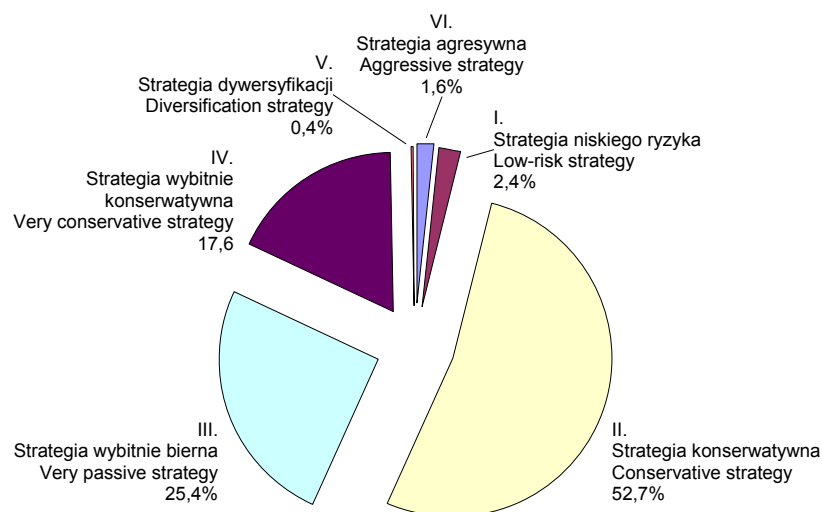
Formy oszczędności Form of savings	Typ strategii* – Type of strategy*					
	I	II	III	IV	V	VI
Lokaty w bankach w złotych Bank deposits in zlotys	86,2	90,4	0,0	100,0	92,9	0,0
Lokaty w bankach w walutach Bank currency deposits	9,6	3,9	1,1	5,6	78,6	0,0
Obligacje Bonds	100,0	0,0	0,7	0,0	57,1	1,6
Fundusze inwestycyjne Investment funds	22,3	5,6	2,3	4,9	100,0	100,0
Fundusze emerytalne Pension funds	7,4	3,8	2,3	5,0	57,1	15,6
Papiery wartościowe notowane na giełdzie Securities listed on the stock exchange	6,4	2,2	1,2	2,1	71,4	17,2
Udziały i akcje prywatnych spółek notowanych na giełdzie Private shares of listed companies	7,4	2,3	0,7	2,1	28,6	4,7
Nieruchomości Real estate	3,2	2,3	1,7	5,3	64,3	6,3
Inne niż nieruchomości dobra materialne Goods other than real estate	2,1	1,4	0,7	3,0	21,4	4,7
Gotówka Cash	34,0	0,0	100,0	100,0	64,3	0,0

*Częstość deklarowania posiadania produktów oszczędnościowych (% gospodarstw).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Diagnoza społeczna... [dostęp: 2.01.2012].

*Frequency of declaration about possessing saving products (% of households).

Source: own calculation based on: Diagnoza społeczna... [access: 2.01.2012].

Ryc. 1. Typy strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Diagnoza społeczna... [dostęp: 2.01.2012].

Fig. 1. Types of households' saving strategies

Source: own calculation based on: Diagnoza społeczna... [access: 2.01.2012].

W tabelach 2 i 3 zawarto podstawowe informacje dotyczące wyodrębnionych typów strategii oszczędnościowych gospodarstw domowych, umożliwiające ich charakterystykę w aspekcie zachowań i problemów finansowych oraz w perspektywie cech społeczno-ekonomicznych. Ich analiza stanowi podstawę do szczegółowego opisu wyodrębnionych typów strategii.

Tabela 2. Zachowania i problemy finansowe gospodarstw domowych w układzie typów strategii oszczędnościowych (%)

Table 2. Households' behaviours and financial problems by type of saving strategy (%)

Wyszczególnienie Specification	Typ strategii – Type of strategy					
	I	II	III	IV	V	VI
1	2	3	4	5	6	7
Wartość oszczędności Savings value						
do wysokości miesięcznych dochodów gospodarstwa domowego up to monthly household income	5,4	19,7	38,5	10,9	0,0	15,6
powyżej miesięcznych – do trzymiesięcznych dochodów gospodarstwa domowego above monthly – to 3 months household income	21,7	33,6	35,9	28,6	7,1	21,9

Tabela 2 – cd. / Table 2 – cont.

1	2	3	4	5	6	7
powyżej trzymiesięcznych – do półrocznych dochodów gospodarstwa domowego above 3 months to half year household income	25,0	21,8	14,2	27,3	28,6	28,1
powyżej półrocznych – do rocznych dochodów gospodarstwa domowego above half year – to yearly household income	19,6	11,7	5,0	16,6	14,3	21,9
powyżej rocznych dochodów gospodarstwa domowego above yearly household income	19,6	7,3	1,8	10,3	50,0	7,8
Zadłużenie Indebtedness						
ma kredyty lub pożyczki have credit or loan	21,3	32,2	29,0	25,5	21,4	48,4
do wysokości miesięcznych dochodów gospodarstwa domowego up to monthly household income	15,0	25,0	27,1	19,8	0,0	13,3
powyżej miesięcznych do trzymiesięcznych dochodów gospodarstwa domowego above monthly – to 3 months household income	20,0	20,7	20,2	30,5	33,3	13,3
powyżej trzymiesięcznych – do półrocznych dochodów gospodarstwa domowego above 3 months to half year household income	5,0	15,7	17,1	12,4	0,0	3,3
powyżej półrocznych – do rocznych dochodów gospodarstwa domowego above half year – to yearly household income	25,0	11,9	8,2	15,8	0,0	6,7
powyżej rocznych dochodów gospodarstwa domowego above yearly household income	30,0	23,3	20,5	18,1	66,7	56,7
Sytuacja dochodowa Income situation						
pogorszyła się has got worse	11,2	17,5	15,7	12,1	14,3	22,4
poprawiła się get better	6,7	13,0	14,7	15,8	35,7	22,4
nie zmieniła się no changed	82,0	69,5	69,6	72,1	50,0	55,2
„Wiązanie końca z końcem” Make ends meet						
z wielką trudnością with great difficulty	0,0	4,2	4,8	1,0	7,1	1,6

Tabela 2 – cd. / Table 2 – cont.

1	2	3	4	5	6	7
z trudnością with difficulty	4,4	11,4	9,8	6,3	0,0	6,3
z pewną trudnością with some difficulty	33,0	33,5	38,3	32,8	0,0	31,3
raczej łatwo rather easily	44,0	38,5	39,6	45,8	78,6	48,4
łatwo easily	18,7	12,4	7,5	14,1	14,3	12,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Diagnoza społeczna... [dostęp: 2.01.2012].
Source: own calculation based on: Diagnoza społeczna... [access: 2.01.2012]

Tabela 3. Cechy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych w układzie typów strategii oszczędnościowych

Table 3. Households' socio-economic features by type of financial strategy

Wyszczególnienie Specification	Typ strategii – Type of strategy					
	I	II	III	IV	V	VI
1	2	3	4	5	6	7
Wiek Age						
< 24	1,1%	0,6%	1,3%	0,6%	7,1%	3,1%
25-34	6,5%	9,0%	9,6%	7,7%	21,4%	26,6%
35-44	5,4%	17,1%	14,8%	16,8%	7,1%	28,1%
45-59	33,3%	34,7%	32,8%	37,7%	50,0%	23,4%
60-64	21,5%	12,7%	10,9%	15,1%	14,3%	6,3%
65+	32,3%	25,9%	30,6%	22,1%	0,0%	12,5%
średni wiek average age	59,0	54,9	56,4	54,4	45,7	45,3
Płeć Sex						
mężczyzna – man	75,5%	71,7%	72,3%	78,7%	85,7%	76,6%
kobieta – woman	24,5%	28,3%	27,7%	21,3%	14,3%	23,4%
Miejsce zamieszkania Place of living						
wieś – village	17,0%	28,4%	44,3%	37,8%	14,3%	12,5%
miasto do 100 tys. mieszkańców city up to 100 thousand inhabitants	34,0%	33,9%	33,6%	35,2%	28,6%	21,9%
miasto powyżej 100 tys. mieszkańców city above 100 thousand inhabitants	48,9%	37,8%	22,2%	27,0%	57,1%	65,6%

Tabela 3 – cd. / Table 3 – cont.

1	2	3	4	5	6	7
Wykształcenie Education						
podstawowe i niższe primary and lower	4,3%	9,2%	18,6%	9,8%	0,0%	1,6%
zasadnicze zawodowe/gimnazjum vocational/junior high school	16,0%	25,0%	32,9%	25,8%	7,1%	9,4%
średnie secondary	39,4%	30,9%	30,0%	31,8%	28,6%	29,7%
wyższe i policealne higher	40,4%	34,9%	18,6%	32,5%	64,3%	59,4%
średnia liczba lat nauki average number of years of education	14,0	13,3	11,6	13,0	15,9	15,3
Status społeczno-zawodowy Socio-professional status						
pracownicy employees	38,3%	42,0%	39,1%	40,1%	57,1%	54,7%
prywatni przedsiębiorcy entrepreneurs	3,2%	7,6%	6,0%	11,6%	28,6%	18,8%
rolnicy farmers	3,2%	4,7%	5,6%	8,3%	0,0%	0,0%
emeryci i renciści pensioners	52,1%	42,1%	45,3%	36,9%	7,1%	25,0%
uczniowie i studenci students	1,1%	1,1%	1,1%	0,7%	7,1%	0,0%
inni bierni zawodowo economically inactive	1,1%	1,5%	1,3%	1,1%	0,0%	0,0%
bezrobotni unemployed	1,1%	1,1%	1,7%	1,1%	0,0%	1,6%
Stan cywilny Marital status						
w związku małżeńskim married	74,5%	72,8%	68,5%	77,7%	100,0%	73,4%
stanu wolnego single	6,4%	9,3%	8,5%	8,7%	0,0%	15,6%
wdowcy widower	10,6%	12,2%	17,5%	8,7%	0,0%	6,3%
rozwidzeni divorced	8,5%	5,8%	5,5%	4,9%	0,0%	4,7%
Konto Account						
posiada konto w banku has a bank account	95,7%	92,0%	75,2%	93,7%	100,0%	100,0%

Tabela 3 – cd. / Table 3 – cont.

1	2	3	4	5	6	7
Aspekty zdrowotne Health issues						
niepełnosprawna disabled	17,0%	13,5%	14,7%	10,6%	0,0%	6,3%
problemy ze zdrowiem – często health problems – frequently	8,3%	11,4%	14,0%	10,1%	0,0%	10,9%
problemy ze zdrowiem – zdarzały się health problems – sometimes	50,0%	46,7%	48,6%	46,2%	41,7%	30,9%
problemy ze zdrowiem – nigdy health problems – never	41,7%	41,9%	37,4%	43,8%	58,3%	58,2%
Dochód Income						
przeciętny miesięczny dochód netto gospodarstwa average household's monthly income	4 738	3 925	3 313	4 567	7 321	4 937
dochód na osobę income per capita	2 038	1 614	1 292	1 742	2 535	1 947

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Diagnoza społeczna... [dostęp: 2.01.2012].
Source: Own calculation based on: Diagnoza społeczna... [access: 2.01.2012].

I. Strategia niskiego ryzyka: reprezentowana przez niezbyt liczną grupę gospodarstw domowych (94 gospodarstwa – 2,4%). Ten typ strategii zachowań oszczędnościowych reprezentują gospodarstwa, których portfel oszczędnościowy jest determinowany przede wszystkim przez obligacje (100%) i lokaty złotowe w bankach (86,2%), a więc produkty wyróżniające się największym stopniem bezpieczeństwa. Ponadto 1/3 gospodarstw tego typu deklaruje posiadanie oszczędności w formie gotówki, a około 22% inwestuje wolne środki w fundusze inwestycyjne. Ze strategią niskiego ryzyka wiąże się dość wysoka stopa oszczędzania. Zaledwie 5% gospodarstw reprezentujących tę strategię deklaruje posiadanie oszczędności nieprzekraczających wartość miesięcznych dochodów, z kolei aż co piąte gospodarstwo zgromadziło oszczędności przekraczające równowartość rocznych dochodów. Również rzadziej niż przedstawiciele pozostałych typów, jej reprezentanci korzystają z kredytów lub pożyczek (21,3%). Jednak jeśli już są zadłużeni, to u ponad połowy (55%) wartość zadłużenia przekracza półroczne dochody gospodarstwa.

W gospodarstwach z tym typem strategii oszczędnościowych sytuacja dochodowa jest dość stabilna. Aż 82% gospodarstw deklarowało, że w ciągu ostatnich dwóch lat ich sytuacja dochodowa nie zmieniła się, a około 2/3, że nie mają problemów z tzw. „wiązanym końcem z końcem”.

Strategii niskiego ryzyka odpowiadają następujące społeczno-ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego:

- wysoki wiek głowy gospodarstwa (59 lat) w następstwie dominacji osób powyżej 60 roku życia,

- miejscem zamieszkania jest najczęściej duże miasto,
- dość dobre wykształcenie głowy gospodarstwa, dominują osoby z wykształceniem policealnym i wyższym,
- dominacja gospodarstw rencistów i emerytów,
- relatywnie częstsze występowanie zjawiska niepełnosprawności głowy rodziny,
- wyższy niż przeciętnie dochód gospodarstwa.

II. Strategia konserwatywna: najliczniej reprezentowana strategia, przypisana do ponad połowy gospodarstw domowych (2100 gospodarstw – 52,7%). Jest ona charakterystyczna dla gospodarstw korzystających praktycznie tylko z lokat złotych w bankach (90,4%). Ten typ strategii, na tle pozostałych typów, wyróżnia również brak gotówki jako formy oszczędzania. Konserwatywny typ strategii ma związek z dość niską stopą oszczędzania. Ponad połowa jej reprezentantów zgromadziła oszczędności nie przekraczające wartości trzymiesięcznych dochodów, a jedynie około co piąte gospodarstwo odłożyło oszczędności przekraczające półroczne dochody. Relatywnie często, na tle pozostałych wyodrębnionych typów, przedstawiciele tej strategii zaciągają kredyty lub pożyczki. Ich posiadanie deklaruje co trzecie gospodarstwo, najczęściej jednak wartość zadłużenia nie przekracza miesięcznych dochodów gospodarstwa (25%). Ponadto, relatywnie duży odsetek (17,5%) „konserwatystów” uważa, że sytuacja dochodowa gospodarstwa pogorszyła się w porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat, a tzw. „wiązaniami końca z końcem” przychodzi im z trudnością.

Strategii konserwatywnej odpowiadają następujące społeczno-ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego:

- dominacja osób w średnim i starszym wieku,
- miejscem zamieszkania jest zarówno miasto, jak i wieś,
- średni poziom dochodu gospodarstwa.

III. Strategia wybitnie bierna: reprezentowana przez drugą, pod względem liczebności, grupę gospodarstw domowych (1010 gospodarstw – 25,4%). Ten typ strategii oszczędnościowej jest związany z gospodarstwami, dla których jedyną formą gromadzenia oszczędności jest gotówka (100%). Przedstawiciele tej strategii korzystają z innych produktów oszczędnościowych incydentalnie (0,0-2,3% gospodarstw).

Bierne zachowania oszczędnościowe charakteryzuje najniższa ze wszystkich typów strategii stopa oszczędzania. Około $\frac{3}{4}$ gospodarstw domowych zgromadziło oszczędności nie przekraczające wartości trzymiesięcznych dochodów, z czego ponad połowa, to oszczędności do miesięcznych dochodów. Jedynie niespełna 2% przedstawicieli tego typu strategii zaoszczędziło więcej niż wynosi roczny dochód gospodarstwa.

Podobnie jak w przypadku strategii konserwatywnej, również wybitnie bierna strategia wiąże się z relatywnie większą częstością korzystania z kredytów i pożyczek, jednak wartość zadłużenia najczęściej nie przekracza tutaj miesięcznych dochodów gospodarstwa (27,1%). Ponadto gospodarstwa z tym typem strategii deklarują występowanie trudności z tzw. „wiązaniami końca z końcem”.

Strategii wybitnie biernej odpowiadają następujące społeczno-ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego:

- dominacja osób w starszym i średnim wieku,
- miejscem zamieszkania jest najczęściej wieś,
- najslabiej wykształcone głowy gospodarstwa, relatywnie najwyższy odsetek osób z wykształceniem podstawowym i niższym oraz z zasadniczym zawodowym i gimnazjalnym,

- relatywnie większy udział wdowców,
- najniższy odsetek gospodarstw deklarujących posiadanie konta bankowego,
- relatywnie częstsze występowanie zjawiska niepełnosprawności i problemów zdrowotnych głowy rodziny,
- najgorsza sytuacja dochodowa.

IV. Strategia wybitnie konserwatywna: reprezentowana przez 701 gospodarstw domowych (17,6%). Jest to trzeci pod względem liczebności typ strategii oszczędnościowych charakterystyczny dla gospodarstw domowych, które swoje oszczędności trzymają równocześnie w lokatach złotych w bankach (100%) i w gotówce (100%). W tym typie strategii znaczenie pozostałych form oszczędzania jest marginalne (0,0-5,6%).

Wybitnie konserwatywną strategię charakteryzuje przeciętna stopa oszczędzania. Z jednej strony – co dziesiąte gospodarstwo posiada oszczędności nieprzekraczające wartości swoich miesięcznych dochodów, z drugiej – w co dziesiątym wartość oszczędności przewyższa roczne dochody. Zaledwie co czwarte gospodarstwo z tym typem strategii zaciągnęło kredyt lub pożyczkę. Co więcej, w przypadku połowy z nich zadłużenie nie przekracza trzymiesięcznych dochodów gospodarstwa. Sytuacja dochodowa w gospodarstwach reprezentujących ten typ strategii charakteryzuje się względną stabilnością. Nie mają one też problemu z tzw. „wiązaniami końca z końcem”.

Strategii wybitnie konserwatywnej odpowiadają następujące społeczno-ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego:

- dominacja osób w starszym i średnim wieku,
- miejscem zamieszkania jest wieś lub małe miasto,
- dominują gospodarstwa pracowników najemnych i przedsiębiorców, brak gospodarstw rolników, niski odsetek gospodarstw emerytów i rencistów,
- wyższy niż przeciętnie dochód gospodarstwa.

V. Strategia dywersyfikacji: reprezentowana przez najmniej liczną grupę gospodarstw (14 gospodarstw – 0,4%), charakteryzująca się największą różnorodnością składu portfela oszczędnościowego, a także najwyższą stopą oszczędzania. W zdywersyfikowanym portfelu oszczędnościowym wolne środki są lokowane przede wszystkim w fundusze inwestycyjne (100%) oraz lokaty bankowe, zarówno złotowe (92,9%), jak i walutowe (78,6%). Jednak w strukturze portfela oszczędnościowego dużą rolę odgrywają także inne formy oszczędzania, tj.: papiery wartościowe notowane na giełdzie, nieruchomości, gotówka, obligacje i fundusze emerytalne. Ponad połowa gospodarstw domowych realizujących ten typ strategii posiada oszczędności przekraczające wartość rocznych dochodów. Ponadto nie występują tutaj gospodarstwa z niskimi oszczędnościami, tj. niższymi niż miesięczne dochody gospodarstwa.

Gospodarstwa realizujące strategię dywersyfikacji rzadziej deklarują posiadanie kredytów lub pożyczek, jednak jeśli już je posiadają, to w zdecydowanej większości przypadków wartość zadłużenia jest relatywnie wysoka, ponieważ przekracza roczne dochody gospodarstwa. Ponadto, gospodarstwa reprezentujące ten typ strategii dobrze oceniają swoją sytuację dochodową, a tzw. „wiązaniami końca z końcem” przychodzi im z łatwością.

Strategii dywersyfikacji odpowiadają następujące społeczno-ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego:

- niski wiek głowy gospodarstwa (45,7 lat), największy odsetek gospodarstw prowadzonych przez najmłodszych, tj. w wieku < 24 lat oraz brak głów gospodarstwa domowego w wieku powyżej 65 lat,
- relatywnie częściej głową gospodarstwa jest mężczyzna,
- miejscem zamieszkania jest najczęściej duże miasto,
- najwyższy poziom wykształcenia głowy gospodarstwa, dominacja osób z wykształceniem policealnym lub wyższym, brak osób z wykształceniem podstawowym i niższym,
- dominują gospodarstwa pracowników najemnych i przedsiębiorców, brak gospodarstw rolników, niski odsetek gospodarstw emerytów i rencistów,
- gospodarstwa w związku małżeńskim (100%),
- niska skala problemów ze zdrowiem i brak niepełnosprawności,
- najkorzystniejsza sytuacja dochodowa.

VI. Strategia agresywna: reprezentowana przez mało liczną grupę gospodarstw domowych (64 gospodarstwa – 1,6%). Ten typ strategii jest charakterystyczny dla gospodarstw preferujących ryzyko, których portfel oszczędnościowy jest silnie determinowany przez fundusze inwestycyjne (100%). Ponadto relatywnie częściej gospodarstwa te inwestują w papiery wartościowe notowane na giełdzie (17,2%) oraz w fundusze emerytalne (15,6%). Żaden z reprezentantów tego typu strategii nie trzyma pieniędzy w gotówce (0,0%) i na lokatach złotych w bankach (0,0%), co podkreśla agresywny charakter realizowanej strategii oszczędnościowej. Gospodarstwa agresywnie zarządzające oszczędnościami charakteryzuje przeciętny poziom stopy oszczędzania, są one jednak najmocniej zadłużone. Ponad połowa gospodarstw deklaruje bowiem posiadanie kredytów lub pożyczek, z czego większość to zadłużenie przewyższające roczne dochody gospodarstwa.

Sytuacja dochodowa w gospodarstwach agresywnych jest dość zróżnicowana. Z jednej strony około 1/4 z nich deklarowała poprawę sytuacji dochodowej w ciągu ostatnich dwóch lat, z drugiej strony taki sam odsetek deklarował jej pogorszenie. „Wiązanie końca z końcem” generalnie nie sprawia tutaj problemów, jednak prawie 1/3 gospodarstw deklaruje pewne trudności w tym zakresie.

Strategii agresywnej odpowiadają następujące społeczno-ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego:

- niski wiek głowy gospodarstwa (45,3 lat), największy odsetek gospodarstw prowadzonych przez osoby do 44 roku życia,
- miejscem zamieszkania jest najczęściej duże miasto,
- wysoki poziom wykształcenia głowy gospodarstwa, dominacja osób z wykształceniem policealnym lub wyższym, znikomy odsetek osób z wykształceniem podstawowym i niższym,
- dominują gospodarstwa pracowników najemnych, częściej niż przeciętnie gospodarstwa przedsiębiorców, brak gospodarstw rolników,
- relatywnie większy udział gospodarstw osób stanu wolnego,
- niska skala problemów ze zdrowiem i niepełnosprawnością,
- wyższy niż przeciętnie dochód gospodarstwa.

PODSUMOWANIE

Gospodarstwa domowe w Polsce różnią się pod względem realizowanych strategii oszczędnościowych, wyznaczonych przez strukturę portfela finansowego. Wyniki analizy skupień uzasadniają postrzeganie zachowań oszczędnościowych gospodarstw domowych przez pryzmat sześciu typów strategii: strategii niskiego ryzyka, strategii konserwatywnej, strategii wybitnie biernej, strategii wybitnie konserwatywnej, strategii dywersyfikacji, strategii agresywnej. Jednak z punktu widzenia liczebności gospodarstw reprezentujących te typy strategii pierwszorzędne znaczenie mają strategie konserwatywne oraz strategia wybitnie bierna, charakteryzujące się strukturą *portfolio* oszczędnościowego ograniczoną jedynie do lokat bankowych i/lub gotówki.

LITERATURA

- Diagnoza społeczna, raporty. 2011. Red. J. Czapiński, T. Panek. www.diagnoza.com [dostęp: 2.01.2012].
- Diagnoza społeczna: zintegrowana baza danych. www.diagnoza.com [dostęp: 2.01.2012].
- Fatuła D., 2010. Zachowania polskich gospodarstw domowych na rynku finansowym. Wyd. UE, Kraków.
- Gunnarsson J., Wahlund R., 1997. Household financial strategies in Sweden: An exploratory study. *J. Econ. Psychol.* 18, 2-3.
- Poczta-Wajda A., 2010. Nowoczesne techniki analityczne w kształceniu na studiach ekonomicznych. Cz. 1. Wyd. UE, Poznań.
- Sagan A., 2010. Metody statystyczne w marketingu i badaniach rynku. Materiały szkoleniowe StatSoft w ramach kursu obsługi programu Statistica. Kraków, 4-5 marca 2010.
- Smyczek S., 2001. Zachowania konsumentów na rynku usług bankowych. Wyd. AE, Katowice.
- Stanisz A., 2007. Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem STATISTICA PL na przykładach z medycyny. T. 3. Analizy wielowymiarowe. StatSoft, Kraków.

POLISH HOUSEHOLDS' SAVING STRATEGIES

Summary. The article presents the results of households' saving strategies types classification. A cluster analysis method, based on households' saving *portfolio*, was used for classification. Six types of strategies were distinguished: low risk, conservative, very passive, very conservative, diversification and aggressive.

Key words: savings, saving structure, saving strategies, households

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 12.03.2013

Do cytowania – For citation: Aniola P., Golaś Z., 2013. Strategie oszczędnościowe gospodarstw domowych w Polsce. J. Agribus. Rural Dev. 1(27), 19-31.